вчально-виховного процесу в загальноосвітніх школах, біографії і професійний досвід шкільних вчителів, у значній мірі сприяли впровадженню гендерного підходу у систему шкільної освіти Великої Британії. Напрацювання цих досліджень можуть бути творчо використані у впровадженні гендерного підходу у середніх загальноосвітніх школах України.

Список використаних джерел

1. Лавриченко Н.М. Гендерна освітня політика у сучасній Великій Британії / Н.М.Лавриченко // Директор школи. – 2004. – № 43. – с. 15-17.

2. Лавриченко Н.М. Гендерна освітня політика у сучасній Великій Британії / Н.М.Лавриченко // Директор школи. – 2004. – № 45. – с. 21-22.

3. Coffey A., Delamont S. Feminism and the Classroom Teacher: Research, Praxis and Pedagogy. – Routledge Falmer, 2000. – 189 p.

4. Edwards A., Gilroy P., Hartley D. Rethinking Teacher Education. Collaborative Responses to Uncertainty. – London Routledge Falmer. – 2002. – 169 p.

5. Loufti M. Women, Gender and Work: What is Equality and How do We Get There? – International Labour Office Bureau, 2001. – 573 p.

Стаття надійшла до редакції 27.06.2010р.

УДК 37.064.3:316.6

Н.О. Мухіна
аспірантка,
Київський НПУ
імені М.П. Драгоманова

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ СПІЛКУВАННЯ ПІДЛІТКІВ З ОДНОЛІТКАМИ

В статье рассматривается тренинг как способ коррекции, что способствует личностному росту подростка в общении со сверстниками.

Ключевые слова: тренинг, структура тренинга, общение со сверстниками.

У статті розглядається тренінг як засіб корекції, що сприяє особистісному зростанню підлітка у спілкуванні з однолітками.

Ключові слова: тренінг, структура тренінгу, спілкування з однолітками.

In article training as a way of correction that promotes personal growth of the teenager in dialogue with contemporaries is considered.

Key words: training, training structure, dialogue with contemporaries is considered

Постановка проблеми. Сьогодні система освіти має забезпечувати всі умови для всебічного розкриття потенціалу особистості, створювати умови для прояву її власної активності, самостійного руху, самоорганізації. Отже, молодь має стати не тільки об'єктом впливу навчальних та виховних факторів, а й суб'єктом самовиховання, самоосвіти, саморозвитку. У зв'язку з цим виникають проблеми управління, планування і прогнозування певної навчальної діяльності, стимулювання самостійності розвитку особистості під час навчання.

На жаль, традиційні форми навчання мало що дають в цьому плані учнівській молоді. Вона озброєна теорією, але у ході навчання позбавлена можливості застосувати свої знання для розуміння конкретних людей. Цю

можливість їй може надати практично-навчальна робота в групі, що дістала більш поширену назву – соціально-психологічний тренінг (СПТ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психології групові форми роботи з метою навчання, корекції поведінки і надання підтримки розглядали Я. Морено, Дж. Пратт, К. Левін.

Л.О. Петровська тлумачить цей термін як своєрідну форму впливу, що спрямований на підвищення психологічної компетенції учасників спілкування [8, с.138]. Проте Ю.М. Ємельянов називає цю роботу активним соціальним навчанням [4, с.21], а Т.С. Яценко – активним соціально-психологічним навчанням [12, с.226].

Більшість дослідників сходяться у визнанні того виняткового значення, яке має для підлітків спрямованість спілкування з однолітками (Л.І. Божович, І.С. Булах, Л.С. Виготський, В.С. Мухіна, Л.Ф. Обухова, О.В. Скрипченко, С.І. Яковенко та інші). Дослідження Г.М. Андреєвої, В.С. Біблера, О.О. Бодальова, Л.О. Петровської сприяли наданню спілкуванню статусу вищої психічної функції особистості.

Метою статті є психологічний аналіз тренінгу як засобу корекції спілкування підлітків.

Тренінг (від англ. train – тренувати, тренуватися) – це сукупність психокорекційних і навчальних методів, спрямованих на розвиток навичок самопізнання і саморегуляції, спілкування і міжперсональної взаємодії, комунікативних і професійних впливів.

Термін "соціально-психологічний тренінг" позначає програми, спрямовані на набуття соціально-психологічного досвіду та підвищення соціально-психологічної компетентності в процесі групової взаємодії.

Соціально-психологічний тренінг – один з тих методів, що дають можливість підвищити рівень морально-духовного розвитку за порівняно короткий час. Крім того, СПТ дає поштовх роботі з самовдосконалення і перебудови своєї особистості.

У загальному вигляді цілі соціально-психологічного тренінгу визначаються як розкриття, аналіз, усвідомлення та переробка проблем людини, її особистісних та міжособистісних конфліктів і корекція неадекватних відносин, установок, емоційних та поведінкових стереотипів на основі аналізу та використання міжособистісної взаємодії. Таким чином, завдання подібних корекційних впливів фокусуються на трьох складових самосвідомості: саморозумінні (когнітивний аспект), ставленні до себе (емоційний аспект) та саморегуляції (поведінковий аспект), що дозволяє визначити загальну мету корекційної роботи в тренінгових групах як розширення самосвідомості.

Група соціально-психологічного тренінгу дає можливість усвідомити власні стабілізовані тенденції поведінки, що незалежно від плинності ситуацій породжують труднощі в адаптації та спілкуванні з іншими людьми.

Відомі соціально-психологічні тренінги з підлітками дещо схожі між собою, зокрема, тренінг особистісного росту О.Г. Лідерс [5, с.56], тренінг умінь спілкування А. Гольдштейн [3, с. 23], соціально-психологічний тренінг "саморозвиток особистості" Л. Анн [1, с. 17] тощо. Метою цих тренінгів є вивчення готових форм поведінки, що відповідають соціальним нормам, не звертаючи увагу на глибинні її передумови, які часто породжують розбіжності між свідомо декларованими прагненням до дії і самою дією (поведінкою), яка може повторюватись відповідно закону хибного кола. Мінімальною частинкою групового тренінгу особистісного розвитку є "штучно зконструйована або підглянута керівником природна ситуація. Учасник тренінгу провокується до здійснення певного мікровчинку, здійснює його, а потім отримує від друзів і дає їм зворотну інформацію... Схематично цей зв'язок виглядає так "ситуація – прийняття рішення – дія в ситуації – рефлексія і зворотній зв'язок". Психолог ставить за мету досягнення позитивного самопочуття підлітка лише у цій ситуації, тобто "задача, яку повинен вирішити підліток, полягає в пошуку для себе "острівця безпеки" і його закріпленні" [2, с. 32]. Це може провокувати ухилення від проблем, а не активне їх вирішення. Тренінг умінь спілкування передбачає поетапне або покрокове засвоєння умінь, необхідних для розв'язання проблем, пов'язаних із сприйманням соціальних ситуацій, контролю гніву, моральними міркуваннями, підтримкою, кооперуванням, емпатії тощо. Або, як зазначає О.О. Мізерна, після впровадження корекційної тренінгової програми самовдосконалення для подолання агресивних проявів серед підлітків, що "прояви агресії у підлітковому віці можна зменшити шляхом вживання корекційних заходів, спрямованих насамперед на такі структурні компоненти особистості дитини, як самосвідомість, характер, система цінностей, розумові та творчі здібності, особливо це стосується поведінкових форм агресії, які проявляються в міжособистісних тосунках і пов'язані з функцією самоконтролю" [6, с. 59].

Це робить актуальною проблему тренінгів, спрямованих лише на свідоме осмислення й корегування власної поведінки підлітками, не враховуючи при цьому несвідому сферу психіки, яка ними не усвідомлюється, проте має неабиякий вплив на її формування.

Життя людини – явище соціальне. Під час роботи чи навчання, під час близького спілкування людина відчуває необхідність вступати в контакт з іншими людьми, ділитися своїми враженнями. Тренінг є умовним суспільством у мініатюрі, що відображає у собі весь зовнішній світ та додає реалістичності штучно створюваним відносинам у сім'ї, у навчанні чи в групах, що формуються за інтересами. На людей щодня діють такі фактори, як партнерський тиск, суспільний вплив, конформізм. Ці фактори проявляються і у тренінгових групах, що впливає на погляди і поведінку особистості.

У результаті досвід, що здобувається у спеціально створеному середовищі, як правило, переноситься і на реальний світ. Такі зустрічі дають можливість отримати зворотний зв'язок і підтримку від інших учасників тренінгу, що збагачує внутрішній світ кожного учасника. У процесі взаємодій, що відбуваються в групі, усвідомлюється цінність інших людей і потреба в них. Реакції, що виникають та аналізуються в контексті групових взаємодій, можуть допомогти у вирішенні міжособистісних конфліктів поза групою. У дружній і контрольованій атмосфері можна засвоювати нові навички, експериментувати з новими стилями поведінки. Присутність рівноправних партнерів створює відчуття комфорту. Спостерігаючи зі сторони за ходом групових взаємодій, можна ототожнювати себе з активними учасниками і використовувати результати цих спостережень при оцінюванні власних емоцій і вчинків. Велика кількість зворотних зв'язків створює відображення особистості відразу в багатьох ракурсах, що дозволяє їй оцінити власну поведінку й установки. Тренінгова група може сприяти особистісному зростанню особистості.

Взаємодія учасників тренінгу протягом спільних зустрічей, як правило веде до певних змін міжособистісних відносин, атмосфери в групі, згуртованості. Робота з удосконалення своїх здібностей спілкування, соціальної перцепції, зворотного зв'язку веде до закономірних змін у групі, які психологи різних шкіл та течій описують як стадії розвитку групи впродовж соціально-психологічного тренінгу. Так, С. Кратохвіл описує три стадії розвитку групи:

1. Стадія орієнтації й залежності. Учасники орієнтуються в ситуації. На цій фазі група знаходиться у великій залежності від керівника. Від нього вимагають вказівок, команд.

2. Стадія конфлікту. Проявляється тенденція до суперництва, йде кристалізація ролей. Переважають такі емоції як ворожість, напруження, тривога. Часто зустрічається відверта конфронтація з консультантом. Чим сильніша конфронтація керівника з групою, тим глибшою і змістовнішою буде робота на наступних етапах. Іноді група обирає собі об'єктом агресії одного з учасників і засуджує його за поведінку, яка відхиляється від норми, загальноприйнятої у групі.

3. Стадія співробітництва і цілеспрямованої діяльності. Формується почуття належності до групи, усвідомлення власного "МИ". Учасники відкрито розповідають про свої проблеми. Розвинута група здатна забезпечити розвиток особистості. Серед механізмів, які лежать в основі цього процесу С. Кратохвіл виділяє: членство в групі; емоційну підтримку; допомогу іншим; самопізнання й самопроявлення; осмислення; реагування; зворотній зв'язок та конфронтацію; корекційну емоційну відповідь; апробацію та засвоєння нового досвіду поведінки; одержання нової інформації й набуття навичок спілкування.

К. Рудестам вважає, що початок групового процесу пов'язаний з проявом залежності учасників і орієнтувальної спрямованості їх поведінки, а потім через вирішення внутрішньо групових конфліктів відбувається згуртування і збільшення ефективності рішення проблем, що стоять перед групою та її членами [10, с.58].

Один із найбільш відомих та універсальних описів групового процесу ґрунтується на теорії міжособистісних стосунків Вільяма Шютца. На ранніх стадіях існування групи в поведінці її членів відображається їх потреба у включенні в групу, тобто в набутті почуття приналежності до неї і в досягненні задовільних відносин з іншими. Пізніше виникає потреба у контролі. На цій стадії з'являється суперництво і прагнення до влади, і члени групи вступають у боротьбу за лідерство і домінування. Нарешті, на стадії зрілості групи, коли її члени встановлюють тісний емоційний зв'язок один з одним, особливого значення набувають партнерство, близькість. На цьому етапі домінуючою стає потреба у прив'язаності [10, с. 76].

Особливе місце серед існуючих моделей розвитку групи займає клієнт-центрований підхід К.Роджерса. Його модель розвитку групи ґрунтується на досвіді, який він цінує більше ніж теорію [9, с. 13].

Враховуючи, що тренінговою групою керує тренер-психолог, вона може мати стадії, які можуть мати свої особливості. Так, Г.А.Цукерман і Б.М. Мастеров пропонують такі етапи розвитку групи, якою керує тренер:

Перший етап: укладання психологічного контакту, входження в ситуацію "тут і зараз", згуртованість, розкріпачення, перший зворотній зв'язок.

Другий етап: особистісна проекція, самопізнання, поглиблення зворотних зв'язків, перехід до вільного саморозкриття й обговорення проблем.

Четвертий етап: зміна контакту, піднесення міжособистісної динаміки в групах.

П'ятий етап: вихід із "тут і зараз", соціальна реабілітація, завершення роботи в групі [11, с. 203].

При переході від етапу до етапу, а також тоді коли виникає "гальмування" в груповій динаміці, названі вище автори рекомендують організувати рефлексію процесу, обговорюючи питання "що відбувається з нашою групою", відповідати на нього дозволяється словесно або поведінковою метафорою. Це означає, що при проведенні тренінгів варто враховувати не тільки етапи розвитку групи, а й дотримуватися відповідних моральних цінностей і норм, якими також опановують члени групи (людина відповідальна за свої думки, почуття, дії, тобто вона сама може вільно обирати модальності внутрішнього світу). У цілому, врахування закономірностей групової динамічних процесів і уміння використовувати їх у тренінговій роботі дозволяє підвищити ефективність групових форм роботи.

Висновки. Отже, соціально-психологічний тренінг можна використовувати з метою допомоги підліткам успішніше і найповніше реалізувати себе у комунікативній діяльності, покращити спілкування з однолітками, сформувати адекватну самооцінку, краще пізнати себе.

Список використаних джерел

1. Анн Л.Ф. Психологический тренинг с подростками / Л.Ф. Анн. – СПб. : Питер, 2003. – 271 с.
2. Булах І.С. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів : навчально-методичний посібник / І.С. Булах, Л.В. Долинська. – К. : НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2002. – 114 с.
3. Гольдштейн А. Тренінг умінь спілкування: як допомогти проблемним підліткам / пер. з англ. В. Хомик / А.Гольдштейн, В. Хомин. – К. : Либідь, 2003. – 520 с.
4. Емельянов Ю.Н. Активное социально-психологическое обучение / Ю.Н. Емельянов. – Л. : ЛГУ, 1985. – 166 с.
5. Лидерс А.Г. Психологический тренинг с подростками / А.Г. Лидерс. – М. : Академия, 2001. – 256 с.
6. Мізерна О.О. Корекційна тренінгова програма самовдосконалення для подолання агресивних проявів серед підлітків / О.О. Мізерна // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – №5 – С. 54-60.
7. Мілютіна К.Л. Теорія та практика психологічного тренінгу : навчальний посібник / К.Л. Мілютіна. – К. : МАУП. – 192 с.
8. Петровская Л.А. Социально-психологический тренинг как способ оптимизации социально-перцептивных процессов в группе / Л.А. Петровская // Межличностное восприятие в группе. – М. : Просвещение, 1981. – С. 136-146.
9. Роджерс К. О групповой психотерапии / К.Роджерс. – М. : Гиль-Эстель, 1993. – 191с.
10. Рудестам К. Групповая психотерапия / К.Рудестам. – СПб. : Питер, 2000. – 384 с.
11. Цукерман Г.А. Психология саморазвития / Г.А. Цукерман, Б.М. Мастеров. – М. : Интерпракс, 1995. – 288 с.
12. Яценко Т.С. Теорія і практика групової психокорекції: активне соціально-психологічне навчання : навчальний посібник / Т.С. Яценко. – К. : Вища школа, 2004. – 679 с.

Стаття надійшла до редакції 16.06.2010р.

УДК 371.134: 632

О.А. Радченко
аспірант,
Київський НПУ
імені М.П. Драгоманова

ПІДГОТОВКА УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ ЗА ПРОФІЛЕМ "АГРОВИРОБНИЦТВО"

У статті розкрито і обґрунтовано процес професійної підготовки учителів трудового навчання до організації та проведення занять за профілем "Агровиробництво" у старших класах.

Ключові слова: *фахова підготовка, компетентність, профільне навчання, вимоги до вчителя, учитель трудового навчання.*

В статье раскрыт и обоснован процесс профессиональной подготовки учителей трудового обучения к организации и проведению занятий по профилю "Агропроизводство" в старших классах.

Ключевые слова: *профессиональная подготовка, компетентность, профильное обучение, требования к учителю, учитель трудового обучения.*

The article shows and substantiates the process of the teachers` of labour studies training for organization and realization classes of agroindastry type in a high school.

Keywords: *profession education, competence, profile education, demands for teacher, teacher of labour studies.*